

POSTANOWIENIE

Dnia 6 września 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Władysław Pawlak

w sprawie z wniosku Prokuratora Prokuratury Okręgowej w W.
przy uczestnictwie B.K. i H.
o ubezwłasnowolnienie całkowite B.K. ,
na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 6 września 2017 r.,
na skutek skarg kasacyjnych uczestników H. i B.K.
od postanowienia Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 18 października 2016 r., sygn. akt I ACa [...],

odmawia przyjęcia obu skarg kasacyjnych do rozpoznania.

UZASADNIENIE

W związku ze skargami kasacyjnymi uczestniczki B.K. i H. od postanowienia Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 18 października 2016 r., sygn. akt I ACa [...] Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona. Tylko na tych

przesłankach Sąd Najwyższy może oprzeć rozstrzygnięcie o przyjęciu lub odmowie przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

Dopuszczenie i rozpoznanie skargi kasacyjnej ustrojowo i procesowo jest uzasadnione jedynie w tych sprawach, w których mogą być zrealizowane jej funkcje publicznoprawne. Zatem nie w każdej sprawie, skarga kasacyjna może być przyjęta do rozpoznania. Sąd Najwyższy nie jest trzecią instancją sądową i nie rozpoznaje sprawy, a jedynie skargę, będącą szczególnym środkiem zaskarżenia. W judykaturze Sądu Najwyższego, odwołującej się do orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, jeszcze w okresie obowiązywania kasacji zostało utrwalone stanowisko, że ograniczenie dostępności i dopuszczalności kasacji nie jest sprzeczne z Konstytucją RP, ani z wiążącymi Polskę postanowieniami konwencji międzynarodowych (por. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 17 stycznia 2001, III CZP 49/00, OSNC 2001, nr 4, poz. 53).

Podstawowym celem postępowania kasacyjnego jest ochrona interesu publicznego przez zapewnienie jednolitości wykładni oraz wkład Sądu Najwyższego w rozwój prawa i jurysprudencji (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 2000 r., II CZ 178/99, OSNC 2000, nr 7 - 8, poz. 147).

W skargach kasacyjnych skarżący zarzucają: naruszenie przepisów prawa materialnego: art. 13 k.c. w zw. z art. 30, art. 31 ust. 1, art. 41 ust. 1 oraz art. 47 Konstytucji RP, w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, art. 8 Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz art. 3 lit. a i c, art. 12 i 19 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych przez ich błędną wykładnię, polegającą na uznaniu, że przesłanki celowości, proporcjonalności i pomocniczości orzeczenia ubezwłasnowolnienia całkowitego są spełnione również wówczas, gdy interesy osobiste i majątkowe osoby, w stosunku do której toczy się postępowanie o ubezwłasnowolnienie są w pełni zaspokojone w ramach opieki otrzymywanej przez nią od osób najbliższych i nie ma podstawy do uznania, że sposób sprawowania tej opieki może ulec zmianie; art. 16 k.c. w zw. z art. 30, art. 31 ust. 1, art. 41 ust. 1 oraz art. 47 Konstytucji RP, w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, art. 8 Europejskiej konwencji praw człowieka i podstawowych wolności oraz

art. 3 lit. a i c, art. 12 i 19 Konwencji praw osób niepełnosprawnych przez ich niezastosowanie z uwagi na uznanie, że orzekanie o ubezwłasnowolnieniu częściowym, wobec nie zgłoszenia takiego żądania przez żadnego z uczestników, byłoby orzekaniem o innym żądaniu, czego sąd – zgodnie z zasadą dyspozycyjności i zakazem orzekania ponad żądanie – nie może uczynić; naruszenie prawa procesowego, tj. art. 559 k.p.c., przez jego niezastosowanie w okolicznościach sprawy na zasadzie analogii i nie rozważenie możliwości orzeczenia wobec uczestniczki ubezwłasnowolnienia częściowego podczas, gdy wykładnia prokonstytucyjna i prokonwencyjna nakazuje stosować instytucje ubezwłasnowolnienia w sposób jak najbardziej dopasowany do okoliczności sprawy.

Wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania skarżący oparł na przesłankach uregulowanych w art. 398⁹ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c. Przesłanki te nie zostały jednak spełnione.

Według ugruntowanego orzecznictwa Sądu Najwyższego, przedstawienie okoliczności uzasadniających rozpoznanie skargi kasacyjnej ze względu na przesłankę istotnego zagadnienia prawnego polega na sformułowaniu tego zagadnienia i wskazaniu argumentów, które prowadzą do rozbieżnych ocen. Musi przy tym chodzić o zagadnienie nowe, dotychczas nierozpatrywane w judykaturze, które zarazem ma znaczenie dla rozpoznania wniesionej skargi kasacyjnej oraz innych podobnych spraw (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 2001, II CZ 35/01, OSNC 2002, nr 1, poz. 11, z dnia 11 stycznia 2002, III CKN 570/01, OSNC 2002, nr 12, poz. 151, z dnia 21 czerwca 2016 r., V CSK 21/16, nie publ., z dnia 15 czerwca 2016 r., V CSK 4/16, nie publ.).

Istotnych zagadnień prawnych skarżący upatrują w konieczności wyjaśnienia, czy ubezwłasnowolnienie całkowite powinno być orzekane w stosunku do osób, które wprawdzie spełniają kodeksowe przesłanki do ubezwłasnowolnienia całkowitego z art. 13 k.c., ale których interesy osobiste i majątkowe są w pełni zaspokojone w ramach opieki sprawowanej nad nimi przez osoby im najbliższe i nie ma podstaw do uznania, iż sposób tej opieki może ulec zmianie, a zatem czy instytucja ubezwłasnowolnienia powinna być stosowna z poszanowaniem konstytucyjnej zasady proporcjonalności. Powyższe zagadnienie jest różnie

rozstrzygane przez sądy powszechne. Z kolei drugie zadanie dotyczy kwestii, czy w przypadku żądania ubezwłasnowolnienia całkowitego sąd może orzec ubezwłasnowolnienie częściowe, co uelastyczniłoby instytucję ubezwłasnowolnienia i pozwoliłoby wyeliminować nadużycia w orzekaniu ubezwłasnowolnienia całkowitego w sytuacjach, gdy wystarczające byłoby orzeczenie ubezwłasnowolnienia częściowego.

Oparcie wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania na tym, że istnieje potrzeba wykładni przepisów budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów wymaga wykazania, że określony przepis prawa, mimo, iż budzi poważne wątpliwości, nie doczekał się wykładni albo niejednolita wykładnia wywołuje wyraźnie wskazane przez skarżącego rozbieżności w orzecznictwie w odniesieniu do identycznych lub podobnych stanów faktycznych, które należy przytoczyć (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 13 czerwca 2008 r., III CSK 104/08, nie publ., z dnia 26 czerwca 2015 r., III CSK 77/15, nie publ., z dnia 20 maja 2016 r., V CSK 692/15, nie publ.).

Potrzebę wykładni przepisów prawnych wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, skarżący łączą z koniecznością wykładni art. 13 k.c., który wywołuje rozbieżności orzecznicze (postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 11 września 2015 r., sygn. akt V ACa 109/15 pozostaje w opozycji do zaskarżonego orzeczenia).

Sąd Najwyższy wyjaśniał już, że przy stosowaniu art. 13 k.c. należy mieć na względzie jako zasadniczą dyrektywę interpretacyjną celowość ubezwłasnowolnienia. Oznacza to, iż sąd powinien brać pod uwagę cel, dla którego instytucja ta została wprowadzona, wyrażający się w zapewnieniu opieki osobie podlegającej ubezwłasnowolnieniu. Unormowanie tego przepisu jest w zakresie przyczyn ubezwłasnowolnienia całkowitego ujęte elastycznie, gdyż ustawodawca zrezygnował z ustanowienia w tej materii różnicowań, eksponując rezultat przyczyn w postaci niemożności kierowania swoim postępowaniem. Niemożność kierowania swoim postępowaniem odnosi się do sfery cywilnoprawnej, jak i sfery pozaprawnej. Nadto przy orzekaniu ubezwłasnowolnienia całkowitego należy

przede wszystkim mieć na względzie interes osoby, której dotyczy postępowanie (zob. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 16 stycznia 1964 r., I CR 32/63, OSNCP 1965, poz. 28, z dnia 30 maja 1968 r. I CR 167/68, nie publ., z dnia 19 sierpnia 1971 r., I CR 297/71, OSNCP 1972, nr 3, poz. 53, z dnia 3 grudnia 1974 r., I CR 580/74, OSPiKA 1975, nr 6, poz. 33, z dnia 27 października 1976 r., II CR 387/76, nie publ., z dnia 7 grudnia 1983 r., II CR 398/83, nie publ., z dnia 17 maja 2013 r., I CSK 122/13, nie publ.).

Potrzeba orzekania ubezwłasnowolnienia całkowitego jest determinowana stanem faktycznym ustalonym przez sądy *meriti*, który jest wiążący w postępowaniu kasacyjnym (art. 398¹³ § 2 k.p.c.). Jak wynika z tych ustaleń aktualnie uczestniczka B.K. zamieszkuje razem z G.R., swoją wieloletnią przyjaciółką, która sprawuje nad nią faktycznie codzienną opiekę: podaje jej lekarstwa, chodzi na wizyty do lekarzy. Uczestniczka udzieliła jej pełnomocnictwa do opieki, do odbioru i wglądu do dokumentacji medycznej. Uczestniczka pozostaje w powierzchownym kontakcie, nie jest zorientowana w czasie i miejscu oraz swojej sytuacji, wymaga pomocy we wszystkich czynnościach. Nie jest zdolna do samodzielnego funkcjonowania i zaspakajania podstawowych potrzeb. Nie jest również zdolna do samodzielnego kierowania swoim postępowaniem i prowadzeniem swoich spraw. Od wielu lat leczy się psychiatrycznie z uwagi na zaburzenia psychiczne w przebiegu choroby Alzheimera. Uczestniczka otrzymuje emeryturę w wysokości 2 000 zł, która wpływa na jej konto, posiada oszczędności w wysokości ok. 28 000 zł oraz jest właścicielką mieszkania w W.. Pełnomocnictwo do konta bankowego ma G.R., która dokonuje opłat za mieszkanie i pokrywa bieżące wydatki.

Sąd drugiej instancji zwrócił uwagę, iż pomimo stanu zdrowia i zniesionej zdolności do kierowania swoim postępowaniem, uczestniczka dokonuje czynności prawnych: udziela pełnomocnictw, składa dyspozycje w banku, jak również decyduje o swoim procesie leczenia w postaci stosowania zabiegów inwazyjnych. Faktycznie jednak czynności te są inicjowane i podejmowane przez G.R..

W takich okolicznościach faktycznych trafne są wnioski sądów obu instancji, że sprawowanie opieki nad uczestniczką wymaga nadzoru organów państwa,

czemu właśnie służy instytucja ubezwłasnowolnienia całkowitego, która przez to zapewni ochronę jej interesów niemajątkowych i majątkowych.

Zważywszy na stan zdrowia uczestniczki, konieczność poddania się leczeniu oraz z uwagi na jej stan majątkowy, nie jest wystarczająca w celu należytego zabezpieczenia interesów uczestniczki opieka sprawowana przez G.R. i wolontariusza. Tego rodzaju opieka nie podlega kontroli instytucjonalnej, a przez to brak jest podmiotu, który byłby prawnie zobowiązany do prowadzenia spraw uczestniczki, a zarazem prawnie odpowiedzialny. Oczywiście G.R., która nie jest jej krewną, jako osoba obecnie sprawująca faktyczną opiekę, mogłaby być dobrym kandydatem na jej opiekuna.

Potrzeba prawnej ochrony interesów uczestniczki w jej stanie zdrowia psychicznego jest tutaj decydująca. W stanie faktycznym sprawy nie sprzeciwiają się temu zapisy wskazanych w skardze kasacyjnej przepisów Konwencji z dnia 13 grudnia 2006 r. o ochronie praw niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169) Jak stanowi bowiem art. 3 lit a i c, konwencja opiera się na poszanowaniu przyrodzonej godności, autonomii osoby, w tym swobody dokonywania wyborów, a także poszanowania niezależności osoby, pełny i skuteczny udział i włączenie w społeczeństwo. Według art. 12 i 19 Państwa strony: potwierdzają, że osoby niepełnosprawne mają prawo do uznania ich za podmioty prawa, mają zdolność prawną, na zasadzie równości z innymi osobami, we wszystkich aspektach życia; podejmą odpowiednie środki w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do wsparcia, którego mogą potrzebować przy korzystaniu ze zdolności prawnej; zagwarantują, że wszelkie środki związane z korzystaniem ze zdolności prawnej obejmować będą odpowiednie i skuteczne zabezpieczenia w celu zapobiegania nadużyciom, zgodnie z międzynarodowym prawem praw człowieka; zapewnią, że środki związane z korzystaniem ze zdolności prawnej będą respektowały prawa, wolę i preferencje osoby, będą wolne od konfliktów interesów i bezprawnych nacisków, będą proporcjonalne do stopnia, w jakim takie środki wpływają na prawa i interesy danej osoby, będą stosowne przez możliwie najkrótszy czas i będą podlegały regularnemu przeglądowi przez właściwe niezależne i bezstronne władze lub organ sądowy. Zabezpieczenia powinny być proporcjonalne do stopnia, w jakim takie środki wpływają na praw

i interesy danej osoby. Państwa strony podejmą wszelkie odpowiednie i efektywne środki, z uwzględnieniem powyższych postanowień, celem zagwarantowania prawa osób niepełnosprawnych do posiadania i dziedziczenia własności, kontroli własnych spraw finansowych.

Skoro zaistniały przesłanki do orzeczenia ubezwłasnowolnienia całkowitego uczestniczki, które służy ochronie jej interesów, to bezprzedmiotowym staje się rozważenie orzeczenia w stosunku do niej ubezwłasnowolnienia częściowego.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. odmówił przyjęcia skarg kasacyjnych do rozpoznania.

aj